իշխան եմ համարել[1]: Բայց այժմ տեսնելով և հայ Պռօշ իշխանին նոյա թւում, աւելի հաւանական եմ համարում, որ մեր վէպի փոփոխակներում «Լոռուայ Հըմզայ փահլևանը» (№ 1, էջ 19, 21, 22), «Լոռու, Լոռուայ Համզէն» (№ 13, էջ 31), 37—39 (65, 71—73 և № 3, էջ 46) հայ իշխան լինի: Եւ ըստ ամենայն հաւանականութեան վէպի Համզան Ժ. դարում ապրող իշխան Պահլաւունի Գրիգոր Համզէն[2] է, որ իւր կին չքնաղ Շուշանիկի հետ նշանաւոր են թողած յիշատակներով: Պահլաւունիք Լոռուայ սահմանի մօտերը կալուածքներ ունէին Բջնին, Ջաղկաձոր—Դարաչիչագը, ինչպէս յայտնի է Մ. Ուռհայեցու պատմութիւնից և Կեչառուվանքի արձանագրութիւններից. բացի այդ Գրիգոր Համզայի թոռ Գրիգոր Մագիստրոսի կալուածքն են եղել «Կայան և Կայծոն»[3], որոնցից առաջինը այժմ էլ իւր աւերակներով և միևնոյն անունով յայտնի Լոռուայ Կայանու բերդն է: Դիլիջանի մօտ էլ կայ Բողի կամ Համզա գիւղ և Ղազախի մի գաւառամասը կոչւում է նոյնպէս Համզա[4]: Ուստի և շատ հաւանալի է Գրիգոր Համզայի Լոռուայ Համզայ կոչումը: Այս Գրիգոր Համզէի որդի Վահրամն էլ յայտնի է, որ ոչ միայն մեզնում, այլ և Վրաց մէջ դիւցազնական հռչակ է վայելել[5], ինչպէս և երբեմն Վահագն Վիշապաքաղը[6]:

Վերևը մենք տեսանք խաչակրութեան ազդեցութիւնը մեր Ջօջանց վէպի վրայ. ուստի մեզ թւում է Պարոն Բուէքը, որ միշտ կոչւում է «Պարոն Բուէք Ֆարնսայ» (№ 14, § 116, 117, 120), պէտք է լինի Ֆարնկայ, այսինքն ֆռանկ: Ֆարնսայ՝ անծանօթ բառահաւաքը բացատրում է փակագծում, որ մենք ներքև գրինք, «Թևաւոր, թռուցիկ»: Այստեղ ժողովրդական ֆռալ, թերևս ֆարնոտալ բայով է բացատրուած: Բայց մեզ թւում է, որ այդ ժողովրդական բացատրութիւնը նման է ջալալ—ջալալթի մեկնութեան և հէնց այդ հնչման նմանութեան շնորհիւ Հայոց Ձորում ժամանակին անծանօթ ֆրէնկի-ն դարձել է ֆռնոտայ, զեխն հաւականալի մակդիր[7]: Մենք տեսանք, որ ժողովուրդը հնչիւնների նմանութեամբ բոլորովին տարբեր ծագում ունեցող բառերը նոյն է համարում. բացի այն որ մի քանի բարբառներում կ և տ ձայների փոփոխութիւններ ևս կան: Այսպէս պռունգ կամ պռուկ (որից պռոշ, պռոշտի) խոյեցիք ասում են «պռկէ պռուկ», բայց

1. Արարատ Ամս. 1906· Ապրիլ· էջ 338—341· ծանօթ. 3.
2. Ալիշան, Շիրակ էջ 52—53. Կ. Կոստանեան. Գր. Մագիստրոսի Թղթերը ԺԱ. էջ 43 եւ յառաջաբան ԺԴ—ԺԵ. Ալէքսանդրապօլ 1910.
3· Վարդան վրդ· Պատմ· ԾԵ· էջ 99· Վենետիկ 1862:
4. «Սուրհանդակ» լրագիր· 1910· № 131· էջ 4· Թիֆլիս:
5. Կ. Կոստանեան, Գր. Մագիստրոսի Թղթերը. ԺԱ. էջ 39—40.
6. Խորեն· Ա. Լ. 37—38:
7· «Դեւք ... բեաւուրէ». Զենոբ, էջ 32. Վենետիկ 1889: